

REFLEXIONS SOBRE LA RECONSTRUCCIÓ DEL RECINTE EMMURALLAT DE LA VILA DE TERRASSA ALS SEGLES XIII-XVI DINS L'ACTUAL TRAMA URBANA

Antonio Moro i García

El creixement i evolució de la vila de Terrassa ha suposat la transformació i/o la desaparició d'aquells elements urbanístics que, junt amb l'escassetat documental, o potser l'escassetat d'estudis concrets, fa que tota reconstrucció de la fesomia original de la vila emmurallada de Terrassa, al segle XIII, sigui una tasca complexa. Ara per ara, només l'aplicació de la metodologia arqueològica permet recollir dades concretes. Repetidament hem destacat la importància de l'arqueologia urbana a Terrassa, que ha esdevingut, sens dubte, una eina imprescindible per al coneixement de la nostra història.

Fins ara, trobem tres importants treballs sobre la vila de Terrassa que es fonamenten en la documentació escrita. El primer, l'obra pòstuma d'en Salvador Cardús (1900-1958) *Terrassa Medieval. Visió històrica* (1960); el segon, els treballs d'Antoni Borfo i d'en Pere Roca;¹ i, finalment, l'estudi d'en B. Hernández i M. Peregrina, amb aportació gràfica de M. I. Casarramona.²

Per a en Cardús, l'origen de la vila de Terrassa es trobaria en la concentració del poblament al voltant del Castell de Terrassa (torre del Palau), amb un origen romà. Però la seva principal aportació és en les nombroses dades documentals sobre la configuració urbana de la vila de Terrassa, amb constants referències dels carrers, les portes, les muralles, la plaça, la torre i el castell, els vilatans i les seves vivències. La síntesi gràfica de la seva aportació històrica la trobem en la reconstrucció de la vila de Terrassa, al segle XV, i que va dibuixar en Mateu Avellaneda (1902-1949).

Els estudiosos locals Antoni Borfo i Pere Roca, amb una rigorositat objectiva i d'anàlisi exhaustiva de la documentació escrita de Terrassa, des del segle IX al XIII, conclouen que la vila de Terrassa, urbanísticament, és una fundació de Jaume I durant el segle XIII. La vila de Terrassa és el resultat de la voluntat política de la monarquia catalanoaragonesa amb objectius ben clars, relacionats amb la fiscalitat i l'enfortiment de la monarquia enfront dels poders feudals.³

L'estudi historicodocumental sobre la torre del castell palau de Terrassa que han realitzat B. Hernández i M. Peregrina correspon bàsicament a una reflexió de la documentació recopilada, inèdita en la majoria dels casos, sobre la torre i el castell de Terrassa.

Però, malgrat aquestes aportacions de diferents generacions, la lectura de la documentació conservada a l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa no està exhaurida. Aquest article no té pas l'objectiu de resoldre aquestes qüestions, ja que només volem exposar-hi els resultats i les reflexions de l'aportació arqueològica que, des de l'octubre de 1980 fins ara, ha esdevingut una font important per al coneixement i l'evolució urbanística de la ciutat.⁴

És per això que, ara per ara, només la tasca arqueològica està permetent conèixer físicament aquelles dades referents al recinte emmurallat, sobretot pel que respecta a la configuració i el traçat del fossat de la vila de Terrassa. El descobriment l'any 1985 d'un tram del fossat est, dins la finca número 15-17 del carrer dels Gavatxons, i el descobriment de la torre de l'angle nord-est del recinte emmurallat, actualment visible des de la plaça de la Torre del Palau, va permetre constatar les característiques constructives del fossat i, sobretot, conèixer una torre.⁵

Des de llavors, el seguiment de les llicències d'obres particulars des de la Gerència Municipal d'Urbanisme de Terrassa, les obres de rehabilitació de la torre del Palau i el seu entorn, per part de la Societat Municipal d'Habitatge, i el seguiment de les obres de transformació urbanística de la ciutat des de l'Àrea de Desenvolupament Urbà i Transports de l'Ajuntament de Terrassa, han permès descobrir, excavar i situar en la trama urbana actual una gran part del traçat defensiu i urbanístic, així com establir l'evolució constructiva dels habitatges de la vila de Terrassa i llur configuració urbanística després del creixement fora muralles i, així mateix, el descobriment de restes anteriors a l'aparició de la vila de Terrassa.⁶

Els antecedents arqueològics

La troballa d'una sitja d'època ibèrica (segles II-I aC) al sud del carrer Cremat, així com la recuperació de fragments ceràmics durant les diverses intervencions arqueològiques al centre històric de Terrassa, són el testimoni més antic d'assentament humà localitzat a l'entorn de la Torre del Palau.⁷

També al mateix voltant de la torre del Palau s'han trobat importants restes, amb una cronologia segura de mitjan segle V. Aquestes restes corresponen a quatre sitges, localitzades a la plaça Vella,⁸ una estructura pavimentada i una cornisa de pedra decorada, localitzada al carrer Major,⁹ i les restes d'un cementiri amb tombes construïdes amb tègules romanes, al carrer de la Font Vella.¹⁰

El seguiment arqueològic i la posterior excavació de la finca número 4 del carrer de Jaume Cantarar van propiciar la localització d'una sitja amb força material ceràmic als nivells d'abocament, amb una cronologia des del segle V fins al segle XII.¹¹

Així mateix, la troballa de tot tipus de material ceràmic d'època romana, d'una àmplia cronologia, a totes les intervencions arqueològiques dutes a terme al centre històric de Terrassa, ens indica que l'ocupació antropològica ha estat continuada i significativa, des de molt abans de construir-se el *Terracium castellum*, documentat l'any 801.

Aleshores, inevitablement la reflexió és òbvia, som davant les restes d'Ègara? El castell de Terrassa i, consegüentment, la vila de Terrassa, són el resultat d'aquest poblament continuat?

Sembla que aquests assentaments localitzats estan relacionats amb petits nuclis de població, de caire rural, que van confirmant una continuïtat de poblament al lloc, des del segle II-I aC. Però, sens dubte, les troballes del segle V confirmen del tot la importància de l'ocupació al lloc en aquelles dates i, tal vegada, es pot comprendre per què el castell de Terrassa s'havia d'ubicar en aquest indret.

El castell i terme de Terrassa

El precepte de Carles el Calb (844) pel qual ratifica als gots o hispans de la ciutat de Barcelona i del castell de Terrassa, *Terracium castellum*, la protecció i defensa que els havia atorgat Lluís el Pietós (801), demostra clarament que, després de la ciutat de Barcelona, el castell de Terrassa i el seu terme era el més important nucli de poblament.

L'arqueologia no ens aporta dades concretes pel que fa a aquest període, els segles VIII-X, i molt menys ens permet lligar la continuïtat de poblament anterior. Actualment la torre del Palau és l'únic testimoni mut, amb una cronologia documental segura al segle XI (1016), encara que la seva estructura podria identificar-se com a part de l'edifici conservat del castell de Terrassa. Evidentment, no hem de pensar que el castell de Terrassa és només una torre. Aquesta construcció formaria part d'un conjunt d'altres estructures o edificis que configurarien el castell mateix, el qual actuaria com a centre organitzador i administrador del poder. La torre seria una part important de tot el conjunt, com a element de comunicació i control del poblament dispers del terme del castell de Terrassa i, en cas necessari, l'últim reducte de defensa d'aquesta població.

La constatació documental d'un important poblament dispers al terme del castell de Terrassa durant els segles X i XI és clara. Els historiadors A. Borfo i P. Roca han recollit nombroses referències d'aquests assentaments, les viles, i d'altres com les cases rurals aïllades, que constaten l'activitat productiva en aquests llocs.¹²

L'arqueologia ha pogut constatar una d'aquestes viles a l'Aiguacuit (potser *Villafilare*, documentada des de l'any 990 fins al 1038?). Curiosament, el lloc presenta el testimoni de restes des del calcolític (1800 aC), l'època ibèrica i, sobretot, restes d'època romana i romana tardana, dels segles I al VII dC. Hi ha una continuïtat de poblament de les vil·les romanes o es tracta d'un reaprofitament d'aquestes estructures, en època posterior?

La vila de Terrassa

Al voltant del castell de Terrassa, que a la fi del segle X o començament del segle XI esdevindrà palau, sorgeix una certa població de gent que durant el segle XII es referenciarà com a vila del palau, *villa palatii Terracia* (1193), i a partir d'aquest segle la vila de Terrassa serà el centre de poblament més important del terme. La casa comtal afavorirà des de llavors el creixement de la vila, dotant-la de privilegis i favors, amb un objectiu clar com era la concentració de poblament, que garantia beneficis fiscals a la corona.

Aquest interès reial per afavorir el creixement de la vila de Terrassa va suposar un canvi de la fesomia urbanística primitiva, la qual fins ara ens és desconeguda. En un moment indeterminat del segle XIII, i d'acord amb la política de Jaume I, els carrers de la vila de Terrassa adquireixen una disposició regular i ordenada.¹³ És també a la documentació del segle XIII quan apareixen constantment referències de carrers, portes de la vila, muralles, fossats (*valli*) i torres. Però resulta estrany que aquesta possible transformació urbanística, que sens dubte devia mobilitzar molts homes i dones, no aparegui citada a la documentació conservada.

La primera referència documental d'aquesta vila de Terrassa, que des del punt de vista urbanístic és creada de nova planta, es refereix al carrer de Baix: "(...) 2 dels *idus* d'agost de 1243, G. Feliu compra unes cases construïdes *in ville Palaci Terracie*, les quals confronten per migdia *in vallo ipsus villa*".¹⁴

La constatació arqueològica

Des de l'any 1985 hem constatat la presència física d'estructures relacionades amb la vila emmurallada de Terrassa. Des de llavors, han estat nombroses les intervencions arqueològiques i els descobriments dels elements constructius que la configuraven, i que seguidament descriurem.

La torre del Palau

La Societat Municipal de l'Habitatge de Terrassa va emprendre, l'estiu de 1989, els treballs d'urbanització i consolidació de la torre del Palau i el seu entorn, els quals finalitzaren l'any 1991, segons el projecte de l'arquitecte Enric Garcés. Paral·lelament a les obres, es varen portar a terme tres intervencions arqueològiques que comportaren importants descobriments.

En primer lloc, determinarem l'estructura original de la torre: és de cos cilíndric, d'uns 5,50 m de diàmetre i una alçada de 24,50 m, amb els merlets inclosos. El procés de construcció sembla clar, ja que prèviament es va aterrar el terra, i es va construir una rasa de 5,50 m de diàmetre i una amplada d'1,80 m, sense que se n'hagi determinat la fondària. L'interior es va omplir amb grans còdols, cimentats amb sorra i força calç. La superfície interior delimitada per la rasa va ser ocupada per una solera constituïda, també, per grans còdols cimentats amb sorra i calç, els quals formaven un gruix aproximat d'1,50 m. La superfície d'aquesta solera correspondria a la pavimentació, la qual no va poder ser observada.¹⁵

L'aparell de l'estructura exterior i interior és format per còdols i pedres, algunes de més o menys escairades, que es disposen regularment en filera horitzontal. En alguns trams de l'aparell exterior, concretament a les zones altes, la disposició és en forma d'espina de peix, fet que respon més a la necessitat de mantenir l'horitzontalitat de les fileres de pedres que a una tècnica concreta, com s'ha volgut interpretar. L'estructura interna dels paraments és formada per un farciment de grans còdols, els quals deixen espais buits entre ells i són també cimentats amb força calç. A mesura que el parament s'alça, presenta un desgruixament final de 60 cm.

L'accés original a la torre és visible a l'exterior, a l'est, a uns 7 m de la base de la torre. Actualment està transformada en dues finestres que il·luminen les dues estances inferiors. D'aquesta porta original tan sols es conserva un arc de mig punt, dovellat i format per pedres petites de dimensions regulars. Cal suposar que l'alçada d'aquest accés era aproximadament d'1,50 m.

Vers el segle XVII, la torre va passar per una transformació radical en la compartimentació interior i la distribució de les obertures, en especial aquelles que comportaren la integració amb el palau.

Per bé que no disposem d'elements arqueològics concrets per datar la construcció de la torre, hem de tenir en compte l'estructura en si i la documentació existent. Recordem també que la referència més antiga correspon a l'any 1016: *strada publica qui pergit de Egera ad ipsa Turre*.¹⁶ Però, l'exemple d'altres torres similars no ha permès de concre-

tar si la Torre del Palau era el *Terracium Castellum* (801) o en formava part o bé si, contràriament, va ser construïda formant part del palau, al final del segle X o al començament del segle XI.

El castell palau de Terrassa

L'any 1891 s'enderrocava l'últim vestigi del castell palau de Terrassa, per tal d'aconseguir l'actual quadratura de la plaça Vella. L'historiador local Josep Soler i Palet va poder recuperar una part dels elements arquitectònics esculpturats que la decoraven, com ara portes, finestres i escuts de pedra i d'altres. Entre aquests destaquen alguns elements pertanyents a la galeria claustrada, d'estil gòtic.

Però l'arqueologia ha permès recuperar unes dades que crèiem desaparegudes i, sobretot, l'any 1991 varem constatat la conservació d'una part de l'estructura enderrocada, i que havia estat reaprofitada per als habitatges del carrer Cremat, als actuals números 4 i 6.¹⁷

El seguiment d'obres realitzades a aquestes finques esmentades va comportar el descobriment *in situ* d'una pilastra, d'una claustra i d'un salmer de la galeria claustrada del palau, reaprofitat en la parcel·lació interior de les dependències del palau. Així mateix, es va poder delimitar i observar la conservació de les estances originals que l'envoltaven.

La primera cita documental del palau de Terrassa correspon a l'any 1066, *arena de Palacio*, i l'any 1091, *mansionne de comite*. Però res no ens indica que l'edifici enderrocà l'any 1891 o bé l'estructura conservada dins les finques del carrer Cremat corresponguessin al palau original. Ben al contrari. La intervenció arqueològica a la plaça Vella, l'any 1993, va permetre descobrir i excavar la planta de l'edifici enderrocà. L'excavació corresponent va posar al descobert un nivell d'aterassament previ a la construcció de l'edifici, aterassament que data de cap a la primera meitat del segle XIV. Així mateix, la destrucció parcial d'una paret de tàpia de l'estructura reaprofitada que es va localitzar a les finques esmentades va proporcionar un material ceràmic datable de la fi del segle XII i del segle XIV, la qual cosa ens confirma una datació de les restes conservades no anterior a l'any 1300, i no superior al 1400, a causa de la manca de material ceràmic de producció valenciana.

Els elements escultòrics recuperats de l'enderrocament del palau, actualment al Museu de Terrassa, corresponen a l'estil gòtic, dins del segle XIV. Els fragments de la galeria claustrada també corresponen al mateix estil, però la manca d'un estudi acurat no permet concretar la seva datació dins del gòtic.

L'aportació cronològica de l'arqueologia ens permet relacionar aquesta data del segle XIV amb alguns fets documentats que, d'alguna manera, poden concretar dades. Per exemple, és important la cita de l'any 1313, "en què s'explicità l'obligació del nou castlà de fer-hi les reparacions necessàries per valor de 1.000 sous, imposant al castlà, també, el deure d'habitar-lo",¹⁸ o també el privilegi que l'*infant Martí* atorgava a la vila "per establir un tribut destinat a sufragar les despeses de la restauració del castell i les muralles de la vila".¹⁹

Per altra banda, també ha de ser significativa l'estada dels nous castllans del palau, la família Muntanyans, que viuria al castell palau des de principis del segle XV fins a mitjans del segle XVI. Es pot suposar que la seva presència devia implicar una renovació estructural important, per l'estat de conservació de l'edifici, com s'entreveu a la documentació del segle XIV. Potser la galeria pertanyia a aquest moment inicial.

Muralles i torres

No s'ha conservat, aparentment, cap tram de muralla del recinte fortificat. En canvi, si que trobem a la documentació constants referències de les seves característiques constructives i dels elements que la componien, com ara els passadissos, els merlets, les espitlleres, les portes i torres. En Salvador Cardús ens diu que la muralla era construïda de tàpia i tan sols les portes i les torres eren de pedra. L'alçada d'aquesta muralla corresponia a "mur de tres canes", que suposa una alçada de 4,66 m.

La localització i excavació del tram est del fossat en les finques números 15 i 17 del carrer dels Gavatxons va permetre identificar un nivell d'abocament de runes, molt probablement pertanyent a la muralla. Aquests fragments eren cubs de tàpia que tenien les superfícies arrebossades, amb unes dimensions aproximades de 50 cm d'amplada i d'alçada desconeguda. Sembla que aquests cubs corresponen als merlets.²⁰

També cal destacar l'única representació gràfica conservada d'un fragment de muralla, l'any 1585, en què aquesta apareix reaprofitada com a edifici, amb teulada a quatre vessants.²¹

Pel que respecta a les torres de la muralla, en Cardús aconseguí ubicar algunes de les torres que la documentació cita dins el traçat de la muralla. Però en cap moment no pot determinar les característiques d'aquestes torres. El descobriment de la façana sud d'una torre, de planta quadrada, a les finques números 15 i 17 del carrer dels Gavatxons, va permetre conèixer físicament les seves característiques.²²

La torre es troba actualment reaprofitada dins de l'habitatge número 19 del mateix carrer. Està construïda amb carreus regulars als angles i el parament és de tàpia. També es conserva el parament nord de la torre, parcialment visible; tant la façana sud com la nord han estat reaprofitades com a parets mitgeres. L'alçada conservada de la torre és de 10,15 m i té una amplada de 4,36 m.

Durant la campanya arqueològica de l'any 1994, varem localitzar les restes de la fonamentació d'una torre construïda dins el perfil oest del fossat. La seva situació dins el traçat del fossat ens donava a entendre que es tractava d'una torre del portal de la Font Vella.²³

El fossat

També són nombroses les referències al *vall* o fossat de la vila. El descobriment l'any 1985 d'un tram del fossat est, al carrer dels Gavatxons, va suposar la primera intervenció arqueològica del fossat i el primer punt de situació en l'actual trama urbana de la ciutat. Després

vindria tot un seguit de troballes i l'excavació arqueològica d'altres trams, que han culminat en la reconstrucció del traçat fortificat de la vila de Terrassa, al segle XIII.

Han estat igualment importants les intervencions arqueològiques a la plaça Vella (1993) i al Raval de Montserrat (1997 i 1998), ja que han suposat el descobriment i estudi de molts metres de fossat. Tampoc no hem d'oblidar les diverses intervencions puntuals, derivades del seguiment d'obres particulars, que han aportat una informació essencial per al coneixement urbanístic de la vila. Exemples com les finques del carrer del Vall, del carrer de l'Església o del carrer de la Unió han estat definitius per comprendre un tram de trencaclosques com és l'arqueologia urbana a Terrassa.

En línies generals, el fossat està excavat al sediment geològic que, depenent del punt on s'havia construït, ha estat més o menys fàcil d'excavar. El fossat presenta un perfil que segons la seva situació en el recorregut del traçat és en V, normalment als extrems del traçat, o en U, als trams centrals. L'amplada superior és d'uns 5 a 6 m, i al fons l'amplada és de 0,50 m a 2 m. La profunditat del fossat està en els 3,5 m de mitjana.

A la finca del carrer del Vall, número 36, va aparèixer una construcció d'obra, de dos murets, amb la possible finalitat de protegir l'erosió dels perfils del fons del fossat i l'objectiu de reconduir les aigües de la pluja cap a l'exterior. L'espai delimitat per aquests dos murets era de 50 cm.²⁴

El privilegi del 27 de juliol de 1529 concedit pel rei Carles I a favor dels pobladors de la vila, per tal que poguessin edificar cases a *los valls de aquella*, determinarà la inutilització del fossat de la vila de Terrassa. Però l'arqueologia ens ha permès observar que aquesta inutilització no es va fer efectiva al mateix moment, sinó que estaria condicionada pel creixement urbanístic mateix de la vila.

Els trams de fossat presenten uns nivells d'abocament de terres que responen al moment de la inutilització del fossat. La datació arqueològica d'aquest moment es determina per l'estudi de la ceràmica que presenten els diferents abocaments de terres, estudi que permet deixar entreveure quin ha estat el creixement urbanístic fora les muralles.

El recinte emmurallat

L'observació de la reconstrucció de la vila de Terrassa al segle XV, realitzada per Salvador Cardús cap els anys trenta, permet considerar que va prendre com a base un plànol de Terrassa del segle passat, molt probablement de l'any 1835. Sobre aquest plànol va superposar les dades urbanístiques d'arxiu i el resultat, amb la col·laboració del dibuixant terrassenc Mateu Avellaneda, va ser el dibuix que tots coneixem.

La localització i situació, en el si la trama urbana actual, de les diferents troballes de trams de fossat, torres i portes de la vila, des de l'any 1985, ha permès finalment concretar i delimitar en la trama urbana actual de la ciutat una gran part del traçat dels fossats de la vila, i per consegüent, del traçat emmurallat i de la ubicació de les portes.

El tram del fossat nord discorria, d'oest a est, paral·lelament a la línia de la vorera sud del Raval de Montserrat.

Al seu extrem oest es va localitzar el punt de confluència amb el tram de ponent del fossat, que discorre a l'interior de les finques del carrer de la Unió. El tram nord continua cap a l'est i s'endinsaria sota les finques després del Centre Excursionista de Terrassa, on gira cap el sud, sota les finques de la banda oest del carrer dels Gavatxons. Recordem que a l'actual finca número 19 del carrer dels Gavatxons hi ha la torre que correspon a l'angle nord-est del recinte emmurallat.

El tram est continua fins al portal de la Font Vella, just on hi ha un canvi sinuós del traçat recte cap el sud. Actualment, a la pavimentació de la plaça Vella s'hi pot distingir el traçat del fossat, la torre sud del portal i, mitjançant unes fustes, el possible pont per salvar el fossat. El traçat continua sota les finques de la banda oest del carrer de l'Església, on el fossat canvia de direcció cap el carrer del Vall, justament a l'actual finca número 16. Just a la confluència dels carrers de Mosterol i de Baix s'hauria situat el portal Nou.²⁵

El tram sud del fossat discorre sota les finques de la banda nord del carrer del Vall i, després de les recents intervencions arqueològiques al carrer Major i al número 36 del carrer del Vall, sembla que el fossat es va fent més estret i va a desguassar cap a l'oest, a camp obert.

El tram oest del fossat sembla que configuraria només un traçat al nord. Després del gir i canvi de direcció cap al sud del tram nord, el fossat es troba sota les finques de la banda est del carrer de la Unió, on es coneix amb seguretat als terrenys de FECSA. L'excavació del tram de fossat en aquest punt, promoguda per Construccions Baldó, va permetre observar com el seu fons es reduïa progressivament, la qual cosa ens pot fer pensar que el gir i l'extrem final eren a prop. Tal vegada hem de pensar que amb la inexistència de fossat al portal Major, i pel canvi de cotes topogràfiques en aquesta zona, el tram oest del fossat finalitzaria cap a l'oest a camp obert, com el tram sud, el del carrer del Vall.

Consideracions històriques i arqueològiques

Necessitaríem més espai per intentar expressar les consideracions reflexives de tota aquesta documentació historicoarqueològica que hem descrit. Potser no és el moment oportú, sense una anàlisi més acurada dels resultats, encara per definir en molts casos, però creiem necessari dur a terme aquesta reflexió sobre els resultats. És per això que seguidament detallarem de manera esquemàtica les consideracions més rellevants i que més o menys hem deixat entreveure durant el redactat.

La zona entorn l'actual plaça Vella ha estat ocupada des de l'època ibèrica, al segle II aC. La continuïtat d'ocupació humana està constatada principalment al segle V. És possible que aquesta ocupació important, amb una necròpolis de prop de 20 sepultures descobertes, fos la base de l'assentament posterior del castell de Terrassa.

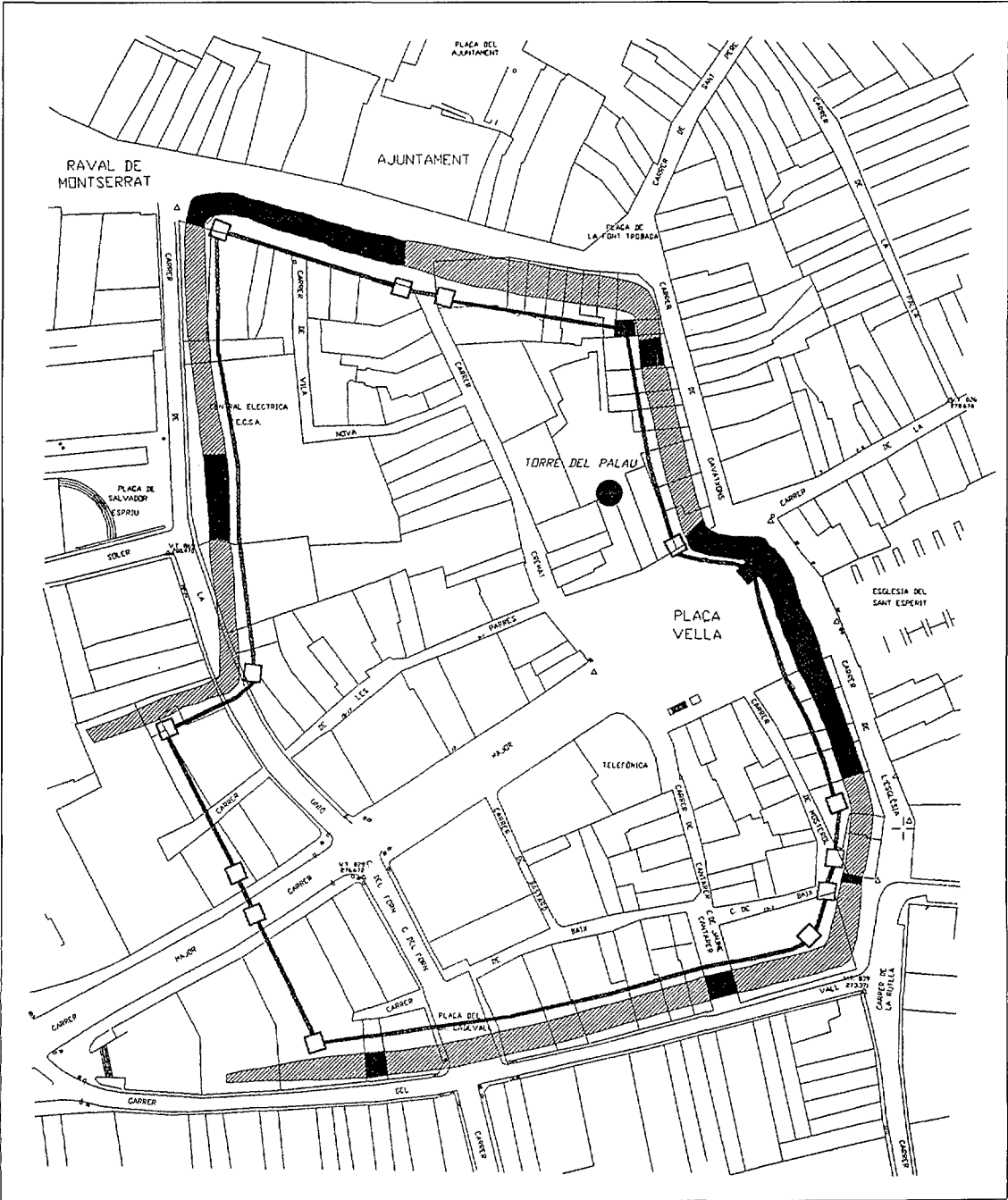
Inevitablement, del municipi flavi d'Ègara no en tenim cap constància arqueològica i cal dubtar de la seva relació i de la continuïtat amb el castell de Terrassa. Evidentment, les troballes d'època romana tardana a la plaça Vella, del segle V, o les de material ceràmic del segle VI-VII, al carrer

de Jaume Cantarer, no es corresponen amb la cronologia dels pedestals d'època romana, de mitjans del segle II, en què apareix el topònim d'Ègara.

La documentació és clara, com així ho indiquen A. Borfo i P. Roca. La població és dispersa i les viles i cases aïllades configuren els nuclis importants de població al terme del castell de Terrassa durant els segles IX i X. El castell de

Terrassa està envoltat d'estructures i edificis que formen part del castell, però sembla que no existia una població concreta fins el segle XII.

Cal pensar que, progressivament, entorn del castell de Terrassa s'hi aniria establint un poblament, afavorit per la corona mateix. D'aquesta manera, el 1173 i el 1191 trobem les primeres referències a la vila del castell de Terrassa. No

RECONSTRUCCIÓ HIPOTÈTICA DEL PERÍMETRE DE LA VILA DE TERRASSA (Segles XIII-XVI).
Planimetria de Gemma Garcia, segons Antonio Moro.

- Tram de fossat localitzat i excavat
- Tram de fossat hipotètic
- Traçat hipotètic de la muralla i les torres

tenim constància arqueològica de la seva possible distribució urbana, però cal pensar en un urbanisme primari, sense ordenació, a base d'ocupar l'espai conforme creixia la població. En tenim constància arqueològica amb la troballa de dues sitges al carrer de Jaume Cantarer, número 4.

Per una banda, l'arqueologia ha permès recuperar el traçat dels trams de fossat de la vila i, per consegüent, restituir el traçat emmurallat als segles XIII-XVI. Per l'altra banda, l'arqueologia també ha pogut recuperar dades dels habitatges i la seva configuració urbanística. Això ens permet confirmar la tesi dels historiadors terrassencs A. Borfo i P. Roca, que consideraven la vila de Terrassa com una construcció de planta nova, amb una disposició regular i ordenada dels carrers.

La cronologia de la construcció d'aquesta vila de nova planta no està confirmada. Només les nombroses referències dels diferents components urbanístics al llarg del segle XIII, i sobretot la cita més antiga al fossat sud de la vila, l'any 1243, donen a entendre una data propera anterior.

No tenim cap constància de la distribució dels espais del castell i la vila de Terrassa. Com també desconexim el procés urbanístic de construcció de la nova vila. Però sens dubte va ser una magna obra, que va mobilitzar tota la població i es va dur a terme en molt poc temps.

L'observació de la planta de la vila ens fa pensar que el seu urbanisme respon a una construcció elaborada prèviament, així com la distribució del traçat dels trams de fossat i la situació dels portals. La construcció de la vila de Terrassa és el resultat del coneixement i l'aprofitament de la topografia del lloc, aplicats a una concepció orientada cap a una urbanització regular i correcta dels carrers, amb una distribució lògica i premeditada a les necessitats de la vila.

Considerem que el dissenyador de la nova vila va concretar dos espais de construccions: al nord, la zona lleugerament més aixecada, estaria ocupada pel castell de Terrassa, amb els seus edificis a l'est i les hortes a l'oest, amb una superfície aproximada de 10.000 m²; i al sud, a la zona més plana, la vila pròpiament dita, que ocuparia una superfície aproximada d'uns 14.000 m². L'any 1268 el rei repoblaria la superfície reial destinada a hortes.

La delimitació d'aquests espais és condicionada pels canvis de nivell topogràfic. El Raval de Montserrat, el carrer dels Gavatxons i el carrer de la Font Vella són molt més alts. A partir del carrer del Vall hi ha un canvi marcat de desnivell, com també s'esdevé a mig traçat del carrer Major. Pel costat del carrer de la Unió passa el mateix. És per això que en certa manera el fossat ressegueix aquests canvis topogràfics; fins i tot podem pensar que alguns trams s'han construït aprofitant petites torrenteres.

La no construcció d'un tram de fossat al portal Major de la vila, probablement aprofitant el desnivell topogràfic i la proximitat de la riera del Palau, ens fa pensar que l'emmurallament de la vila no respon a una necessitat defensiva, sinó més aviat a un control de població. Això reforçaria la tesi de Borfo i Roca sobre l'objectiu final de la corona, la fiscalitat.

Finalment, el creixement de la vila de Terrassa després del privilegi reial de construir cases sobre les valls o fossats, l'any 1529, es produeix al voltant dels principals camins i

portals de la vila. Sembla clar que el Raval de Montserrat, el carrer dels Gavatxons, el portal Nou i el portal Major són les primeres zones d'aquest poblament exterior. Però, en canvi, el poblament del carrer del Vall i de la zona del carrer de la Unió corresponen a una època molt més tardana, entorn dels segles XVII i XVIII, respectivament.

Reflexió final

El nostre objectiu ha estat exposar el nostre coneixement i els resultats arqueològics sobre la vila de Terrassa, sense cap plantejament previ. És clar que necessitaríem un espai més gran i una anàlisi més acurada sobre les dades recollides. Però també considerem que existeix una necessitat urgent d'aprofitar el moment actual, en què la investigació arqueològica està vivint el seu màxim esplendor. Sens dubte, el progressiu grau de coneixement dels últims anys ha estat desmesurat, respecte a d'altres investigacions històriques que també s'han realitzat. Però, malauradament, la mateixa dinàmica de supervivència professional ens impedeix poder realitzar una tasca programada amb la qual es pogués aprofitar l'excel·lent nombre d'investigadors terrassencs de què disposa la ciutat. Voldríem dedicar a tots ells, amics i amigues, aquestes ratlles.

NOTES

1. A. BORFO, P. ROCA, "El poblament al terme del Castell de Terrassa a l'època medieval": *Terme* 3, Terrassa, 1988, p. 29-43.
2. B. HERNÁNDEZ, M. PEREGRINA, *La Torre del castell i palau de Terrassa (Estudi historicodocumental)*. Inèdit. Terrassa, 1991.
3. A. BORFO, P. ROCA (1988), *op. cit.*, p. 41.
4. L'octubre de 1980 vàrem iniciar la nostra tasca arqueològica a Terrassa. Des de llavors, prop d'un centenar de seguiments i excavacions arqueològiques han permès recollir un enfilall de dades que han canviat el nostre coneixement anterior de la història de la ciutat.
5. A. MORO, *Memòria de les excavacions arqueològiques portades a terme als solars números 15-17 del carrer dels Gavatxons, de Terrassa (1985-1986)*. Memòria arqueològica inèdita. Terrassa, 1987.
6. A partir del número 5 de la revista *Terme*, any 1990, s'hi inclou un capítol anual sobre l'activitat arqueològica a Terrassa.
7. G. GARCIA i altres, "Excavació arqueològica a la plaça Vella. Primers resultats": *Terme* 9, Terrassa, 1994, p. 14-18.
8. G. GARCIA i altres (1994), *op. cit.*, p. 15.
9. A. MORO, "Activitat arqueològica 1995": *Terme* 10, Terrassa, 1995, p. 12.
10. S. ALAVEDRA i altres, "La necròpoli romana del carrer de la Font Vella de Terrassa": *Terme* 11, Terrassa, 1996, p. 19-23.
11. A. MORO, *Memòria de l'excavació arqueològica al carrer de Jaume Cantarer, números 4-8*. Memòria arqueològica inèdita. Terrassa, 1997.
12. A. BORFO, P. ROCA (1988), *op. cit.*
13. A. BORFO, P. ROCA (1988), *op. cit.*, p. 41.
14. S. CARDÚS, *Terrassa Medieval. Visió històrica*. Edició facsímil, Terrassa, 1984, p. 160-161, nota 9.
15. A. MORO, "El castell palau de Terrassa i el seu entorn": *Catalunya romànica*, vol. XVIII, Barcelona, 1991, p. 231.
16. S. CARDÚS (1984), *op. cit.*, p. 76, nota 55.
17. A. MORO, *Memòria arqueològica: intervenció d'urgència als immobles del carrer Cremat, núm. 4-6*. Terrassa, 23 a 31 de desembre 1991. Memòria inèdita. Terrassa, 1995.
18. B. HERNÁNDEZ, M. PEREGRINA (1991), *op. cit.*, p. 14.
19. B. HERNÁNDEZ, M. PEREGRINA (1991), *op. cit.*, p. 14.
20. A. MORO (1987), *op. cit.*
21. A. MORO i altres, "La reconstrucció històrica de la muralla de Terrassa del segle XIII": *Al Vent* 89, Terrassa, 1986, p. 34-35.
22. A. MORO (1987), *op. cit.*
23. G. GARCIA i altres (1994), *op. cit.* p. 18; vegeu fotografia.
24. A. MORO, Memòria arqueològica en procés de redacció.